

Carex buxbaumii Wahlenb.

Turzyca Buxbauma

Rodzina: *Cyperaceae* – ciborowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony. W krajach ościennych: prawdopodobnie wyginął na Słowacji, krytycznie zagrożony w Czechach; silnie zagrożony w Niemczech, zagrożony na Ukrainie i Białorusi, rzadki na Litwie, ginący w Obwodzie Kaliningradzkim.

Uwagi taksonomiczne

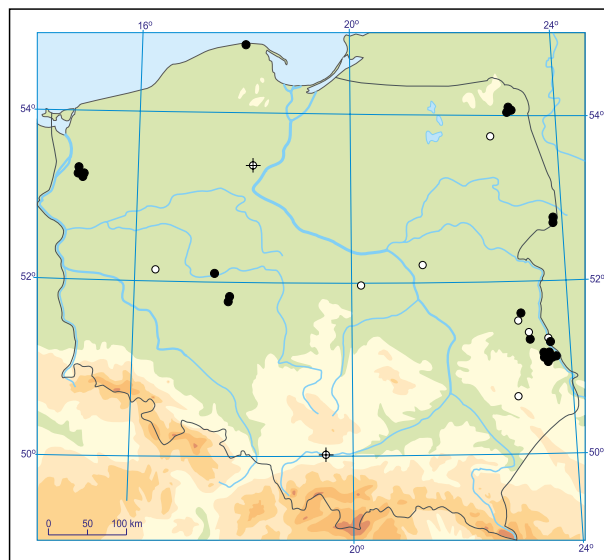
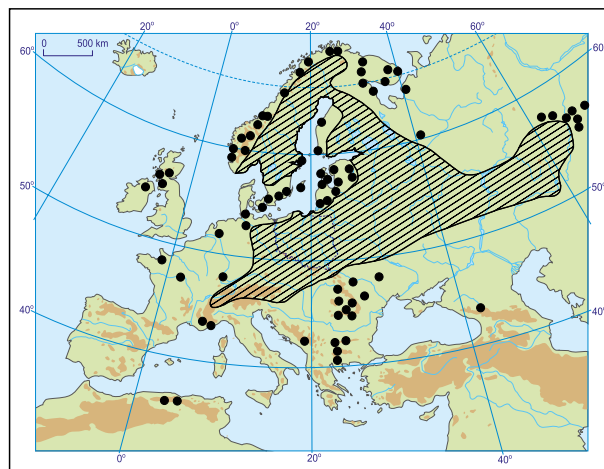
Gatunek, ze względu na podobny pokrój i wymagania siedliskowe, jest często mylony z *Carex hartmanii*. Znałe są mieszańce obu tych gatunków.

Rozmieszczenie geograficzne

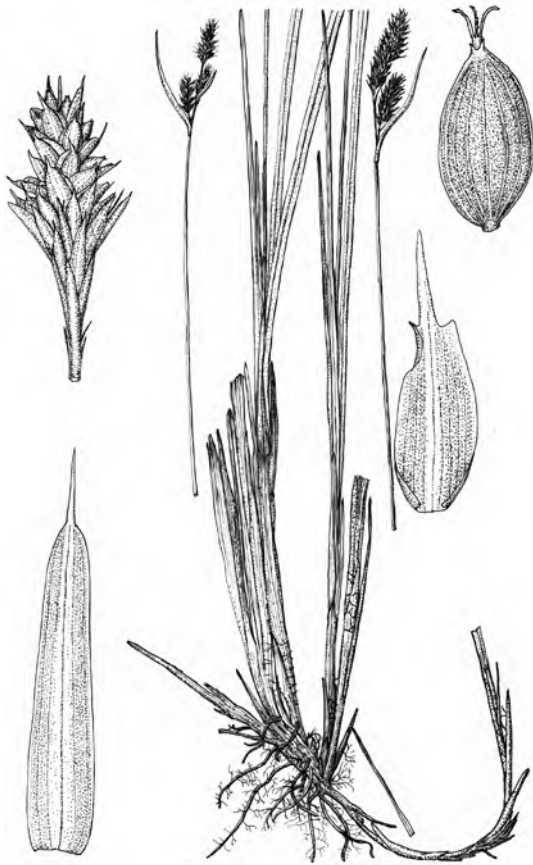
Gatunek cyrkumborealny o zasięgu dysjunktywnym. Występuje w północnej, północno-zachodniej i środkowej części Europy od południowej Francji aż po Ural; w środkowej części Azji z dysjunkcją między Bajkałem i Kuryłami, a także w Ameryce Północnej. Podawany jest również z terenów Australii, jednak prawdopodobnie jest to *Carex tarumensis* (Hultén 1958; Meusel i in. 1978; Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Na terenie Polski turzyca Buxbauma występuje w rozproszeniu. Dotychczas notowana była na 41 stanowiskach, w tym na 31 po 1990 r. Na Pobrzeżach Południowobałtyckich rośnie w rezerwacie Piaśnickie Łąki (Herbichowa, Herbich 1993; Sotek 2006) oraz nad jeziorem Miedwie: koło Żelewa, Giżyna, Ostrowicy, Turza, Ryszewa i Grędzca (Bacieczko 1996c; Sotek 2006; K. Ziarnek, inf. ustna z 2011 r.). Najwięcej jej miejsc występowania stwierdzono na Pojezierzach Wschodniobałtyckich. Współczesne stanowiska skupiają się na tym obszarze w Wigierskim Parku Narodowym, na Półwyspie Rosochaty Róg, Wyspie Ordów, północnym półwyspie Wyspy Ostrów, cyplu w części wschodniej Wyspy Ostrów, między jeziorem Wigry a Jeziorem Czarnym, na Wyspie Krowa, Półwyspie Jurkowy Róg, między jeziorem Wigry a Jeziorem Białym oraz na Półwyspie Łapa (Jutrzenka-Trzebiatowski, Szarejko 2001; P. Pawlikowski, mat. npbl. z 2011 r.). Stanowisko koło Rajgrodu nie było potwierdzone po 1935 r. Z Wysoczyzn Podlasko-Białoruskich turzyca Buxbauma znana jest z basenu środkowego Biebrzy koło wsi Kuligi (P. Pawlikowski, inf. ustna 2011 r.) i z Puszczy Białowieskiej – na północ od Białowieży (A. Sokołowski, mat. npbl. z 2001 r.) oraz na wschód od Czerlonki (Sokołowski 1995). Z pojedynczych sta-

nowisk podawana jest z Nizin Środkowopolskich: Lasy Czeszewskie koło Czeszewa i Las Taczanowski – oddz. 200, 209, 214 (Czarna 2009). Z tego regionu pochodzą też materiały zielnikowe dokumentujące stanowiska w późniejszym okresie ponownie nieodnotowane: koło Elżbiecina (lg. A. Pałczyński, 196?, WRAB), Długiej Szlachceckiej (lg. Z. Głowacki 1978, WSRP) i w Puszczy Bolimowskiej (lg. W. Pisarek 1983, LOD). Liczniejsze miejsca występowania tego gatunku znajdują się na Polesiu: Błota Serebryskie, Kolonia Kępa, między miejscowościami Kamień i Józefin, Wołoczki oraz w rezerwach: Bagno Bubnów, Bagno Serebryskie, Brzeźno i Roskosz (Buczek 2005). Na tym terenie w połowie ubiegłego wieku turzyca ta była również stwierdzana w: Wytycznie (lg. D. Fijałkowski w 1957 r., LBL), Uhninie (lg. D. Fijałkowski w 1951, LBL), Uhrusku (lg. D. Fijałkowski w 1958 r., LBL) i Szczepreszynie (lg. J. Motyka w 1949 r., LBL). Stanowiska te wymagają potwierdzenia. Natomiast prawdopodobnie już tylko historyczną wartość mają stanowiska koło Łowinka (Pojezierza Południowobałty-

2–3(4) kłosy boczne są wyłącznie żeńskie, podługowato-jajowate lub jajowate. Przysadki żeńskie są asymetryczne, zakończone ością, purpurowobrązowe z brodawkami wzdłuż nerwu środkowego, dłuższe od pęcherzyków. Kwitnie w maju i czerwcu. Rozmnaża się z nasion i wegetatywnie.

Charakterystyka populacji

Turzyca Buxbauma w Wigierskim Parku Narodowym zajmuje zwykle kilkunastowe powierzchnie. Spośród stwierdzanych w Parku populacji, najbogatsza znajduje się na Półwyspie Jurkowy Róg, liczebność jej jest szacowana na kilka tysięcy osobników. Natomiast niezbyt obfite są populacje na półwyspach Rosochaty Róg i Łapa oraz między jeziorem Wigry a Jeziorem Białym (P. Pawlikowski, inf. ustna 2011 r.). Gatunek licznie występuje na niektórych torfowiskach Polesia, np. na Bagnie Serebryskim i Błocie Serebryskim (Buczek 2005), a także w basenie środkowym Biebrzy koło wsi Kuligi (P. Pawlikowski, inf. ustna 2011 r.), nad jeziorem Miedwie i w rezerwacie Piaśnickie Łąki. Populacje na brzegach jeziora Miedwie występują w układzie mozaikowym z innymi gatunkami wysokich turzyc zajmując łącznie powierzchnię około 10 ha. Mimo konkurencji turzyc, zwłaszcza *Carex acutiformis*, oraz innych gatunków szuwarowych wykazują dość dobrą kondycję. W 2011 r.

ckie) i między miejscowościami Brodła i Poręba-Żegoty (Wyżyna Śląsko-Krakowska), gdyż ostatnie obserwacje pochodzą z końca XIX w. (Sotek 2006).

Siedliska i fitocenozy

Turzyca Buxbauma występuje na glebach bagiennych powstałych z torfu niskiego, zalegających na złożach kredy, a niekiedy na gytii jeziornej lub detrytusowo-wapiennej oraz gytii wapiennej (Jasnowski 1962; Fijałkowski, Chojnacka-Fijałkowska 1990; Jutrzenka-Trzebiatowski, Szarejko 2001; P. Waloch, inf. ustna z 2012 r.). W Wigierskim Parku Narodowym *Carex buxbaumii* rośnie na glebie o odczynie obojętnym lub lekko zasadowym i dużej zawartości wapnia (P. Pawlikowski, mat. npbl.). Wysoka zawartość przyswajalnych form azotu i fosforu w podłożu wskazuje na znaczną żyzność siedliska (Jutrzenka-Trzebiatowski, Szarejko 2001). Rośnie w płatach zbiorowisk wielkoturzycowych ze związku *Magnocaricion*, m.in. we własnym, bardzo rzadko spotykanym zespole *Caricetum buxbaumii*. Występuje także w zbiorowiskach ze związku *Caricion davallianae*. Niezbyt licznie pojawia się niekiedy w fitocenozach wilgotnych łąk z rzędu *Molinietalia*.

Morfologia i biologia

Luźnokępkowa bylina z rozłogami, osiągająca wysokość 20–60(70) cm, o liściach szerokości 2–4 mm, sino- lub szarozielonych, krótszych od łodygi. Kłos szczytowy jest obupłciowy, maczugowaty lub podługowatojajowaty;

Fot. 299. *Carex buxbaumii* koło Grędzca nad jeziorem Miedwie (2011)

wiele osobników owocowało. Większość populacji turzycy Buxbauma zajmuje jednak niewielkie powierzchnie, często tworząc mozaikę z innymi gatunkami. Niektóre wykazują tendencję do stopniowego zanikania. Do nich należą m.in. populacje znajdujące się na wyspach Ordów, Ostrów i Krowa w Wigierskim Parku Narodowym, gdzie dominacja ekspansywnych gatunków szuwarowych ze związku *Magnocaricion* powoduje szybkie zmniejszanie się arealów turzycy Buxbauma (Jutrzenka-Trzebiatowski, Szarejko 2001).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek jest bardzo wrażliwy na zmiany stosunków wodnych oraz słabo konkurencyjny w stosunku do wysokich roślin bagiennych. Z niektórych stanowisk ustępuje w wyniku silnej presji gatunków szuwarów wieloturzycowych lub nadmiernego rozprzestrzeniania się trzęślicy i trzciny. Zagrożeniem dla wielu jego populacji są również rozrastające się zarośla. Niekorzystny wpływ może wywierać także intensywne użytkowanie gospodarcze terenów, co obserwowano na stanowisku koło Grędzka nad jeziorem Miedwie (Bacieczko 1996c). Dla zachowania istniejących stanowisk konieczne jest utrzymanie istniejących stosunków wodnych. Zmiany

hydrologiczne prowadzą do zmniejszaniu się arealów zajmowanych przez populacje turzycy Buxbauma wskutek nadmiernego rozwoju konkurujących z nią roślin szuwarowych, a także trzęślicy i zarośli.

Zofia Sotek

Summary

Carex buxbaumii has a scattered distribution in Poland. It is known from 41 locations, of which 31 still exist. It occurs on marsh soils derived from fen peat and underlain by lacustrine chalk, or detritus-lime and lime gyttja. *C. buxbaumii* grows in plant communities of the alliance, *Magnocaricion* (among others, it forms its own very rare association *Caricetum buxbaumii*), in phytocoenoses of the alliance *Caricion davallianae*, and rarely in phytocoenoses of the order *Molinietalia*. The species occurs abundantly in the Wigry National Park, Biebrza NP and in some other sites in the region of Polesie. Most populations of *C. buxbaumii* cover small areas; some of them are declining. The plant is very sensitive to changes in water conditions and has poor competitive abilities. It has disappeared from some locations as a result of competition with *Magnocaricion* species and expansion of moor grass, reed, or shrubs. Suppression of the dynamic development of competitive plant species and protection of water conditions in the areas of *C. buxbaumii* occurrence is necessary to maintain its existing populations.

Carex dacica Heuff.

Turzycza dacka

Synonim: *Carex nigra* (L.) Reichard subsp. *dacica* (Heuffel) Soó

Rodzina: *Cyperaceae* – turzycowate

Status

W Polsce gatunek narażony na wyginiecie.

Uwagi taksonomiczne

W opracowaniu *Flora Europaea* (Chater 1980) *Carex dacica* Heuff. zaliczono do *Carex nigra* (L.) Reichard w szerokim ujęciu. Nowsze badania wskazują, iż jest prawdopodobnie gatunkiem pochodzenia mieszańcowego, przy czym jednym z gatunków rodzicielskich był *C. nigra* (Stoeva i in. 2005). Według innej koncepcji (Brooker i in. 2001) takson należy do szeroko ujętej grupy *C. bigelowii* Torr. ex Schweinitz agg. Pozycja taksonomiczna gatunku w karpackiej części zasięgu wymaga krytycznych badań.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek górski, karpacko-bałkański (Zajac, Zajac 2009). Występuje w Karpatach Wschodnich i Południowych

